
On the Fate of the Treasures of the Temple of Jerusalem /

לגורלם של אוצרות בית-המקדש

Author(s): עתניאל מרגלית and Othniel Margalith

Source: *Shnaton: An Annual for Biblical and Ancient Near Eastern Studies* / שנתון לחקר

המקרא והמזרח הקדום, כרך יא

תשנ"ז pp. 317-320

Published by: [Mandel Institute for Jewish Studies / ע"ש מנדל](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23412494>

Accessed: 03/12/2014 00:21

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Mandel Institute for Jewish Studies / ע"ש מנדל is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Shnaton: An Annual for Biblical and Ancient Near Eastern Studies* / שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום

<http://www.jstor.org>

לגורלם של אוצרות בית-המקדש

עתניאל מרגלית

רמת-גן

לפי שמ"א ו ד, יא עשו הפלשתים חמישה עכברי זהב וחמישה עפולי זהב, קורבן אשם לה', וישימו את ארון ה' אל העגלה ואת הארגו ואת עכברי הזהב ואת צלמי טחריהם', ולפי פס' טו-יח נשאר צלמי זהב אלה בארון ה' עד היום הזה'. 'היום הזה' אינו ידוע אך סביר להניח כי הוא מתייחס לסוף ימי בית ראשון.

לפי דברי יוסף בן מתתיהו (תולדות מלחמת היהודים ברומאים ז, ה, ה-ז) הובאו אוצרות בית-המקדש לרומא והופקדו בחלקם בארמון הקיסרים ובחלקם במקדש אלת השלום.

לפי דברי פרוקופיוס איש קיסריה היו אוצרות בית-המקדש שהביא טיטוס חלק מן השלל ששדד אל-אריק מלך הגוטים ברומא בשנת 410 לספירה.¹ פרוקופיוס מציין במיוחד את אוצרות מקדש שלמה משום שהיו מפוארים ומשובצים אומרגדים. מלך זה נקבר יחד עם כל האוצרות ששדד, עוד באותה שנה, באפיק הנהר פונטנו בדרום איטליה. קברו ומטמונו כוסו בגלי הנהר ולא נודעו עד היום.²

בשנת 455 לספירה שדד גיזריק מלך הוונדלים את רומא³ ושללו כלל — שוב לפי עדות פרוקופיוס⁴ — את אוצרות בית-המקדש בירושלים אשר טיטוס הביאם לרומא.

1. Procopius, *History of the Wars*, V.xii. 42.

2. *Jordanis Romana et Getica*, ed. Th. Mommsen, Berlin 1882, *Getica* xxx 157–158; M. M. Manitius, 'The Teutonic Migration', *The Cambridge Medieval History*, I, 1957, pp. 273ff.; D. H. Wolfgram, Claude, *Beiträge zur Geschichte der frühmittelalterlichen Königsschätze*, *Geschichte der Goten*, München 1979, p. 188, n. 63. וראה עוד שם, עמ' 190. קיימות גרסאות נוספות ושונות: פרוקופיוס מספר שם בסעיף 41 כי המטמון הגיע לקרקסון בירת הגותים. בהמשך, בסעיף 47, הוא מספר כי תיאודריך העביר את המטמון לרוונה, אך על פי סיפורו בפרק xiii.6 אטאלריק החזירו לקרקסון. בסעיף xii.40,41 הוא מספר כי הגרמנים צרו על קרקסון במגמה לתפוס את המטמון, אולם בסעיף 44 שם הוא מספר כי הם נסוגו משם, מבלי להזכיר כי הצליחו במשימתם. מאידך גיסא אנו מוצאים אצל גרגוריוס איש טור, בן המאה השישית, כי כלוביס מלך הפרנקים שדד את המטמון של אל-אריק מן העיר טולוז שהיתה בירת הגותים מאז 414. ראה: Gregory of Tours,

History of the Franks, translated Brehaut, New York 1916, ii.37.

3. E. Barker, 'Italy and the West 410–472', *The Cambridge Medieval History*, p. 421; L. Schmidt, 'The Sueves, Alans and Vandals in Spain 409–429, The Vandal Dominion in Africa 429–533', *ibid.*, I, p. 308.

4. פרוקופיוס (לעיל, הערה 1), IV.ix.5. שם הוא אומר כי גיזריק שדד את הפלטין ברומא, לרבות

לאחר מות גיזריק בשנת 477⁵ עבר המטמון ליורשיו עד גלימר, אחרון מלכי הוונדלים בצפון אפריקה. בשנת 533 ניצח חיל משלוח ביוזנטי בהנהגתו של בליסריוס, שר הצבא המהולל של הקיסר יוסטיניאנוס, את גלימר ליד טריקמרון בצפון אפריקה,⁶ ולקח ממנו שלל את כל האוצרות של מלכי הוונדלים שחלקם היו במחנה וחלקם באייה שעמדה להפליג לספרד. פרוקופיוס מספר כי שלל זה הוצג בביוזנטיון במסע הנצחון (טריומף) של בליסריוס בשנת 535.⁷

פרוקופיוס מוסיף בסיפורו כי יהודי שראה את התהלוכה וזיהה את אוצרות בית המקדש, הזהיר את הקיסר מפני העונש משמים הצפוי למחללי קודשי ישראל, ובעקבות אזהרה זו העביר הקיסר את אוצרות בית המקדש לקהילה הנוצרית בירושלים.

עלינו לראות בדבריו של פרוקופיוס, מזכירו של המצביא הדגול בליסריוס, עדות היסטורית מהימנה כשמדובר באירועים שקרו בימיו, גם אם לא נבדל מהיסטוריונים אחרים מימי קדם אשר כתבו תיאורים לפי הלכי הרוח שלהם ולא תמיד היו אובייקטיביים; מכל מקום ניתן לקבל את דבריהם כפשוטם כאשר הם נאמרים לתומם ואין לייחס להם כל נטייה לצד מן הצדדים. מאידך גיסא אילו אכן הועברו קודשי המקדש לעדה הנוצרית בירושלים בשנת 535 בוודאי היו משתמרים וזכרונות או מסורות כלשהם על הימצאותם בעיר הקודש, וודאי היו מהווים מוקד עלייה לרגל הן ליהודים והן לנוצרים בתקופה המפורסמת בהיסטוריה בפולחן עצמות קדושים או עצמים מקודשים כגון שבב של הצלב או שערה של קדוש.⁸ בתיאור של העיר רומא שנכתב כנראה במאה הי"ב לספירה וכותרתו *Mirabilia Romae* ('נפלאות רומא') נמצא התיאור דלקמן:

בימי האפיפיור סילווסטר הקדוש בנה הקיסר קונסטנטינוס אוגוסטוס את הכנסייה הלאטרנית וקישט אותה ברוחב יד. הוא הפקיד בה את ארון הברית אשר טיטוס נשא מירושלים יחד עם אלפי יהודים ועם מגורת הזהב בעלת שבעת הנרות. בארגו זה נמצאים: טחורי זהב, עכברי זהב, לוחות הברית, מטה אהרן, מן, לחם שעורים, כד זהב ובגדים ללא תפר, החכה של יוחנן המטביל ואבזר ממשוטו של יוחנן השליח.⁹

את אוצרות היהודים. במקום אחר, III.v.3, הוא מדבר על שדית רומא, מבלי להזכיר את אוצרות המקדש.

5. שמיט (לעיל, הערה 3), עמ' 311.
6. פרוקופיוס (לעיל, הערה 1), IV.ii.4; iv.34-41.
7. שם, IV.ix.5,8,10,14.
8. F. Gregorovius, *Geschichte der Stadt Rom in Mittelalter*, Stuttgart 1859, pp. 210ff.
9. G. Parthey (ed.), *Mirabilia Romae*, Berlin 1869, p. 31; W. S. Teuffel, *Geschichte der Römischen Literatur*, Leipzig 1870, p. 855, n. 9. במהדורה השלישית משנת 1875, הוא מצטט בעמ' 966, הערה 1, גם את הגרסאות של H. Jordan, *Topographie der Stadt Rom*, II, Berlin 1871, pp. 605-643, 386ff.; C. L. Ulrich, *Codex urbis Romae topographicus*, Würzburg 1871, pp. 91ff. משום מה לא נכלל פריט זה בתרגום האנגלי של G. C. W. Warr שהתבסס על המהדורה החמישית (לונדון 1892).

בהקדמת המהדיר של הספר נאמר כי הוא נכתב ככל הנראה במאה הי"ב, ונשמרו ממנו שתי גרסאות בכתב-יד, האחת מן המחצית הראשונה של המאה והשנייה מתקופה קצת יותר מאוחרת. כן נשתמרו קטעים של הספר שבעה כתב-יד מתקופות שונות. בשנת 1869 הוצאה לאור מהדורה משולבת המביאה בשולי הדפים את כל הגרסאות השונות. הכותב האלמוני של תיאור זה משתמש בלשון הווה, 'נמצאים' (sunt), כמתיימר לומר כי בימיו עדיין נמצאו שם. ברם דברי פרוקופיוס מחייבים לקבוע כי תיאור זה — אם הוא בכלל מציאותי — מתייחס לתקופה שלפני שנת 455 לספירה, היא השנה שבה שדד גיזריק את רומא, ואחרי שנת 330, אשר בה נבנתה כנראה הכנסייה הלאטרנית.¹⁰ כתב-היד הנדונים הם כאמור מן המאה הי"ב ומן הדברים האמורים בהם עולה כי הם מתארים את המצב בתקופתם ולא את המצב במאות הרביעית-החמישית, ולדוגמה נביא את ההערה בהמשך הדברים כי קונסטנטינוס הפך את מקדש אפולו לכנסייה הוותיקן (שלימים נקראה כנסיית פטרוס הקדוש): ידוע כי המקדש הנדון היה של האל הפרסי מיתרא, ורק בימי הביניים הוצמד לו הכינוי 'מקדש אפולו'.¹¹ הכללת חכתו של יוחנן המטביל ומשוטו של יוחנן השליח ברשימת קודשי בית-המקדש היא כמובן אבסורד, ולמותר להוסיף כי אין זה מתקבל על הדעת שלחם שעורים או מן ישתמרו עד שנת 330 לספירה, כפי שטוען המספר.

בכנסייה הלאטרנית נמצאו ציורי קיר המיוחסים למאה הי"ב והם מתארים את הקיסר אספסיאנוס, את כיבוש ירושלים, את הטבילה לנצרות של הקיסר קונסטנטינוס ואת טקס מסירת הכנסייה לאפיפיור.¹² נראה הדבר כי הסופר הושפע מציורי הקיר ובהשראתם כתב את אשר כתב.

עם זאת מעניינת העובדה כי ברשימת קודשי המקדש שחברה בימי הביניים, בתקופת מסעי הצלב, מוזכרים עכברי זהב וטחורי זהב, ככתוב בשמ"א ו, אף שאין הם נזכרים בשום מקום אחר. לדעת החוקרים משקף הספר¹³ את הדעות שרווחו באותה תקופה באירופה בצורה מהימנה, ומפליא כי דווקא סיפור עכברי הזהב מצא כאן הד. מכל מקום מן הסיפור עולה כי באותה תקופה רווחה עדיין באירופה הדעה כי האוצר הירושלמי נמצא ברומא, ואכן אין בספרות מסעי הצלב כל רמז לסברה הגורסת כי הוא נמצא בירושלים. כתבי פרוקופיוס היו נחלת התרבות הביזנטית, ונוירי אירופה של התקופה ההיא לא היו מצויים אצל ספרות זו, בייחוד שבעיניהם הביזנטים היו כופרים. נראה הדבר כי הסיפור של פרוקופיוס על גורל אוצרות בית-המקדש והעברתם לקהילה הנוצרית בירושלים לא היה ידוע למחבר ה-*Mirabilia*: לו הסתמך על פרוקופיוס לא היה מונה

10. ההקדשה היתה כנראה בשנת 311, וראה: *The Catholic Encyclopedia*, IX, New York 1910, p. 14, s.v. 'Lateran'. הכנסייה נבנתה כנראה בשנים 314–335, וראה: G. Barraclough, *The Medieval*

Papacy, London 1968, p. 21

11. *Wetzer & Welte's Kirchenlexikon*, XII, Freiburg i/B 1901, p. 601

12. ראה באנציקלופדיה הקתולית (לעיל, הערה 10), שם.

13. ראה את דעותיהם של גרגורוביוס (לעיל, הערה 8), שם; ופרת' (לעיל, הערה 9), שם; וכן: St. Clair

Baddeley & L. D. Gordon, *Rome and its Story*, London 1904, p. 252

את עכברי הזהב וטחורי הזהב שאינם מוזכרים שם. חבל רק שלא הוסיף תיאור של צלמים אלה, אשר עשוי היה לסייע למחקר המודרני להבין את פירוש המלה 'עפולים'.¹⁴

14. הוא כותב Ani aurei (ישבני זהב); וראה את הדיונים בנושא זה במאמרים דלהלן: ע' מרגלית, 'עפולי זהב ועכברי זהב', בתוך: זר לגבורות, ירושלים תשל"ג, עמ' 132-137; J. B. Geyer, 'Mice ; 137-132 and Rites in 1 Samuel v-vi', *VT*, 31 (1981), p. 293-304; O. Margalith, 'The Meaning of oplym in 1 Sam. v-vi', *VT*, 33 (1983), pp. 339-341; וכן: ע' מרגלית, גויי הים בארץ ישראל בחקופת המקרא, תל-אביב 1988, עמ' 36-41.